

Nguồn gốc thuật ngữ môi trường trong tiếng Anh

Đặng Đức Chính*

*ThS, Bộ môn Ngoại ngữ, Trường ĐH Tài nguyên và Môi trường Hà Nội

Received: 15/9/2023; Accepted: 29/9/2023; Published: 10/10/2023

Abstract: Understanding a scientific term in general, or an environmental term in particular, from many different perspectives not only enriches the user's understanding, but in many cases, will help the user use it more effectively, more precisely and may have more diverse styles. This article is a study to learn about the origin of environmental terms in English.

Keywords: Environment, terms, origin, etymology, history

1. Đặt vấn đề

Môi trường là đề tài ngày càng được quan tâm tại Việt Nam, nhất là trong đời sống ngày càng hiện đại, xuất hiện nhiều khu vực bị ô nhiễm, biến đổi khí hậu... như ngày nay. Đối với các bạn sinh viên, thậm chí là người đi làm trong ngành này thì tiếng Anh chuyên ngành môi trường là vô cùng quan trọng để học tập và phát triển công việc. Trong quá trình giảng dạy, học tập và nghiên cứu, các thuật ngữ tiếng Anh lĩnh vực môi trường là những thuật ngữ khá quen thuộc đối với thầy và trò khối ngành đào tạo về khoa học môi trường nói riêng, những người công tác trong lĩnh vực môi trường nói chung. Tuy nhiên, trong thực tế việc hiểu về cội nguồn những thuật ngữ này vẫn là một vấn đề còn tương đối xa lạ. Bài viết sau xin được góp phần tìm hiểu thêm về khía cạnh này của các thuật ngữ ấy.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Thuật ngữ và thuật ngữ môi trường

Thuật ngữ: Trong cuộc sống, chúng ta bắt gặp rất nhiều từ ngữ chỉ các khái niệm khác nhau về các vấn đề của khoa học công nghệ... Những khái niệm trên thường được gọi chung là thuật ngữ. Thuật ngữ là bộ phận từ vựng dùng để thể hiện những khái niệm xác định của hệ thống khái niệm một ngành khoa học nào đó. Hiểu một cách đơn giản thuật ngữ là từ để chỉ khái niệm chuyên ngành trong lĩnh vực chẳng hạn như tin học, vật lý, công nghệ thông tin, sinh học, y học,... Các thuật ngữ thường chủ yếu được dùng trong các văn bản khoa học, công nghệ. Thuật ngữ có những đặc tính sau:

- Mỗi thuật ngữ chỉ biểu thị một khái niệm và ngược lại, một khái niệm chỉ được biểu thị bằng một thuật ngữ.

- Thuật ngữ không có tính hình tượng. Nội dung biểu thị là đặc trưng giải thích của thuật ngữ đó. Thuật ngữ cung cấp tri thức nhất định cho chúng ta.

- Thuật ngữ không có tính biểu cảm. Tức thuật ngữ nhằm đưa ra giải thích chứ không mang tính bộc lộ cảm xúc qua thuật ngữ.

- Các thuật ngữ không bị thay đổi ở các ngôn ngữ khác nhau, có nghĩa là thuật ngữ mang tính quốc tế và biểu thị chung cho toàn cầu.

Thuật ngữ môi trường: Dựa theo cách hiểu phổ biến về thuật ngữ của các nhà nghiên cứu đi trước [1,5,7,9], dựa vào sự khảo sát ngữ liệu trong lĩnh vực khoa học môi trường, cách hiểu về thuật ngữ trong lĩnh vực khoa học môi trường được áp dụng trong bài viết này là: “những từ và cụm từ cố định gọi tên chính xác các khái niệm và đối tượng thuộc khoa học môi trường”. Toàn bộ các thuật ngữ được sử dụng trong khoa học môi trường lập thành hệ thuật ngữ môi trường.

2.2. Tư liệu và phương pháp khảo sát

Tư liệu để phục vụ cho việc nghiên cứu của chuyên luận này được tập hợp từ các nguồn sau:

1, C.C. Lee, Ph.D. (1998), *Environmental Engineering Dictionary*, Government Institutes Rockville, MD.

2, Dr. Mitiadis Boboulos (2013), *Biomass Properties and Fire Prediction tools*, Bookboon.com

3, Dr. J. Clifford Jones (2010), *Energy supply in the earlier industrial era*, Bookboon.com

4, World Bank Group (1998), *Pollution prevention and Abatement Handbook*.

5, Dr. J. Clifford Jones (2008), *Glossary of Environmental terms*, Bookboon.com

6, Dr. Peter Moir (2012), *A wet look at climate change*, Bookboon.com

7, Prof. Dawei Han (2012), *Concise Environmental Engineering*, Bookboon.com

Sau khi tập hợp các nguồn tài liệu trên, chúng tôi đã thu thập và chọn ngẫu nhiên ra 1000 thuật ngữ để tiến hành khảo sát về nguồn gốc của các thuật ngữ này.

Bước tiếp theo chúng tôi đã tiến hành tra cứu 1000 thuật ngữ này trên hai trang từ điển online:

<https://en.oxforddictionaries.com/> Và: <https://www.merriam-webster.com/>

Trang từ điển Oxford có mục “origin” (xuất xứ), chỉ ra xuất xứ của từ. Trang từ điển Meriam – Webster cũng cung cấp thông tin về nguồn gốc của từ qua mục “History and Etymology” (lịch sử và từ nguyên học) Ví dụ: khi tra từ “fauna” tại trang từ điển Oxford, ngoài việc được giải thích về ý nghĩa của từ, người đọc còn được cung cấp thông tin về xuất xứ của từ “fauna” qua mục “origin” như sau:

“Late 18th century: modern Latin application of Fauna, the name of a rural goddess, sister of Faunus.”

Còn trong từ điển Meriam – Webster thông tin về nguồn gốc của từ “fauna” trong mục “ History and Etymology “, là : “New Latin, from Latin *Fauna*, sister of Faunus”. Với sự tham khảo như vậy nguồn gốc của từ “fauna” đã được xác định là từ tiếng Latin.

2.3. Kết quả khảo sát:

Kết quả khảo sát cho thấy, ngoài các từ thuần Anh, thuật ngữ môi trường tiếng Anh còn có nguồn gốc Latin, tiếng Hy Lạp và tiếng Pháp. Cụ thể:

2.3.1. Thuật ngữ môi trường tiếng Anh có nguồn gốc là từ thuần Anh

Do yếu tố lịch sử (chúng tôi sẽ đề cập tới ở phần dưới), [2,9], thuật ngữ môi trường tiếng Anh là từ thuần Anh có số lượng không nhiều (206/1000, chiếm tỉ lệ 20,6%). Ví dụ: abiological (phi sinh vật học), tree (cây), sea (biển), energy (năng lượng), power (sức mạnh), sludge (bùn cặn), constraint (sự cưỡng bách), charcoal (than củi) ...

2.3.2. Thuật ngữ môi trường tiếng Anh có nguồn gốc tiếng Latin

Kết quả khảo sát cho thấy thuật ngữ môi trường tiếng Anh chủ yếu có nguồn gốc từ tiếng Latin (423/1000, chiếm tỉ lệ 42,3%) Những tư liệu lịch sử giúp chúng ta lý giải hiện tượng này. Suốt thời kỳ Trung cổ và cả quãng dài thời gian sau đó, Latin được xem là ngôn ngữ của học thuật trên khắp châu Âu. Ở Anh cũng như ở nhiều nước châu Âu khác, Latin là ngôn ngữ độc nhất được dùng để phát biểu trên các diễn đàn khoa học. Sau này tuy không còn giữ được vị thế đó nhưng ảnh hưởng của tiếng Latin từ giai đoạn lịch sử này còn lưu giữ mãi trong vốn từ vựng khoa học của các quốc gia châu Âu, trong đó có nước Anh. Phần lớn các từ dùng trong khoa học ngày nay của tiếng Anh là những từ đã được dùng ở thời kỳ mà tiếng Latin còn là phương tiện truyền bá khoa học. Thậm chí khi đặt thuật ngữ mới trong tiếng Anh,

người ta cũng tìm về tiếng Latin, một phần do yếu tố truyền thống, phần quan trọng nữa là do nó mang tính quốc tế (chịu ảnh hưởng sâu sắc của tiếng Latin là đặc điểm chung của toàn bộ các ngôn ngữ châu Âu) và cũng bởi Latin là ngôn ngữ sở hữu những phẩm chất hết sức ưu việt: tính hệ thống, tính chính xác - rất phù hợp để đáp ứng những tiêu chuẩn ngặt nghèo của ngôn ngữ khoa học.

Hệ thuật ngữ môi trường tiếng Anh hoàn toàn chịu ảnh hưởng của xu thế này, đa số thuật ngữ môi trường tiếng Anh có nguồn gốc là tiếng Latin. Ví dụ: albedo (hệ số phản xạ) ; grandient (suất biến đổi), alcohol (rượu cồn), ambient (xung quanh), flora (hệ thực vật), fauna (hệ động vật), spectrum (phổ), larva (ấu trùng), temperature (nhiệt độ), habitat (môi trường sống), conservation (bảo tồn), effect (tác động), primates (động vật linh trưởng), atmospheric (khí quyển), ...

2.3.3. Thuật ngữ môi trường tiếng Anh có nguồn gốc tiếng Pháp

Do ảnh hưởng của chính trị, văn hoá và địa lý nên trong hệ thuật ngữ môi trường tiếng Anh có một lượng nhất định, các thuật ngữ có nguồn gốc tiếng Pháp (170/1000, chiếm tỉ lệ 17%). Ví dụ: gel (keo đặc), debris (mảnh vụn), aquifer (tầng ngậm nước), gen (gien), basin (lưu vực), ...

2.3.4. Thuật ngữ môi trường tiếng Anh có nguồn gốc tiếng Hy Lạp

Mặc dầu khoa học kỹ thuật không hẳn bắt nguồn từ người Hy Lạp cổ đại nhưng Hy Lạp một thời đã dẫn đầu thế giới trong nhiều địa hạt: văn học, nghệ thuật, triết học, khoa học, bởi vậy tiếng Hy Lạp có ảnh hưởng nhất định tới các ngôn ngữ châu Âu khác trong đó có tiếng Anh. Thêm nữa, thuật ngữ khoa học tiếng Anh chịu ảnh hưởng sâu sắc từ tiếng Latin trong khi tiếng Latin lại vay mượn nhiều từ tiếng Hy Lạp. Điều đó dẫn đến hệ quả là thuật ngữ môi trường tiếng Anh có chứa một lượng tương đối các thuật ngữ có nguồn gốc tiếng Hy Lạp.(201/1000, chiếm tỉ lệ 20,1%) Ví dụ: episome (thê bồ sung), xerophilous (chịu hạn), bacterium (vi khuẩn), bacteriostat (kháng khuẩn), oceanology (hải dương học), chemosphere (quyển nhiệt), ...

3. Kết luận

Kết quả khảo sát cho thấy, ngoài nguồn gốc là các từ thuần Anh, thuật ngữ môi trường tiếng Anh còn có nguồn gốc Latin, tiếng Hy Lạp và tiếng Pháp. Vốn từ từ tiếng Latin, tiếng Hy Lạp, tiếng Pháp này thực sự đã làm phong phú cho tiếng Anh nói chung,

(Xem tiếp trang 60)